

С. О. Тульчинська,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва,
НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>
М. О. Дергалиук,
к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва,
НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8791-9121>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.13.22

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

S. Tulchynska,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute"
M. Derhaliuk,
PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

METHODICAL APPROACHES TO ASSESSING THE POTENTIAL OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

Метою дослідження виступає обґрунтування засад комплексного методологічного підходу оцінювання потенціалу регіонів на основі виявлення позитивних рис та недоліків існуючих. Встановлено, що економічний потенціал у широкому розумінні це сукупність різноманітних джерел, засобів, ресурсів, що можуть бути використані, мобілізовані, залучені при забезпеченні економічного розвитку економічної системи. Визначено, що економічний потенціал регіонів, є складовим потенціалом країни, що характеризується певними притаманними даному регіону особливостями, параметрами, кількісними та якісними характеристиками. Встановлено, що оцінювання потенціалу регіональних економічних систем повинно включати: визначення складових та показників оцінювання потенціалу; розрахунки інтегральних індексів складових потенціалу; розрахунок інтегрального індексу потенціалу регіонів. Це дає можливість: згрупувати регіони за значеннями інтегрального індексу потенціалу; виокремити латентні можливості регіонів; розробити стратегії розвитку регіонів на засадах трансформації потенціалоформуючого простору. Зазначається, що при оцінюванні потенціалу регіонів дослідники і практики часто стикаються із проблемою недостатності та фрагментарності статистичних даних. При цьому зазначається, що останнім часом з'являється досить багато нових показників та збірників статистичних даних регіональних економічних процесів під підтримкою різних міністерств України, але недоліком таких статистичних даних залишається їх часова фрагментарність, що ускладнює, наприклад, розрахунки комплексних індексів. Оцінювання за використанням різноманітних консолідованого комплексного методичного підходу за використанням різноманітних ме-

тодів та моделей дасть можливість не тільки виявити максимальну кількість ресурсів наявних регіоні, а визначити скриті можливості та напрями нарощення потенціалу регіону, можливості його відтворювання, виявити наявні резерви, обґрунтувати вектори подальшого економічного розвитку та нарощення потенціалу, необхідність модернізації управління регіональної економічної системи відповідно до стратегій розвитку тощо.

The purpose of the study is to substantiate the principles of a complex methodological approach to assessing the potential of regions based on the identification of positive features and shortcomings of existing ones. It was established that economic potential in the broad sense is a set of heterogeneous sources, means, and resources that can be used, mobilized, and involved in ensuring the economic development of the economic system. It was determined that the economic potential of the regions is a component of the country's potential, which is characterized by certain features, parameters, quantitative and qualitative characteristics inherent in this region. It was established that the evaluation of the potential of regional economic systems should include: determination of the components and indicators of the evaluation of the potential; calculations of integral indices of potential components; calculation of the integral index of the potential of regions. This makes it possible to: group regions according to the values of the integral potential index; identify the latent potential of the regions; develop regional development strategies based on the transformation of the potential-forming space. It is noted that when assessing the potential of regions, researchers and practitioners often face the problem of insufficient and fragmented statistical data. At the same time, it is noted that quite a few new indicators and compilations of statistical data of regional economic processes have recently appeared with the support of various ministries of Ukraine, but the shortcoming of such statistical data remains their temporal fragmentation, which complicates, for example, the calculation of complex indices. Assessment using a variety of consolidated complex methodological approaches using a variety of methods and models will make it possible not only to identify the maximum amount of resources available in the region, but also to identify hidden opportunities and directions for increasing the potential of the region, the possibilities of its reproduction, to identify existing reserves, to justify the vectors of further economic development and growth potential, the need to modernize the management of the regional economic system in accordance with development strategies, etc.

Ключові слова: потенціал, потенціал регіонів, потенціалоформуючий простір, регіональна економічна система, регіон, методичний підхід, оцінювання потенціалу регіону.

Key words: potential, potential of regions, potential-forming space, regional economic system, region, methodical approach, evaluation of the region's potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні виклики, що переживає Україна у даний період часу викликані воєнними діями на її території, а також повоєнне відновлення економіки регіонів актуалізують питання оцінювання потенціалу регіонів. Потенціал регіонів представляє собою певні явні та скриті можливості, що із урахуванням специфічних особливостей забезпечують економічне розвиток регіональних економічних систем. На сьогоднішній день існує досить багато різномірних методичних підходів до оцінювання потенціалу регіонів, але при цьому недостатнім є обґрунтування засад комплексності щодо їх застосування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематикою оцінювання потенціалу регіонів та розробленню відповідних методичних підходів присвятили О. Балацький, Л. Бондаренко, А. Гавриленко [1], Л. Гришина [2], Б. Данилишин, Л. Ладонько [5], О. Климашина, Д. Клиновий, Р. Матковський М. Пашина [6], Т. Пепа, О. Попело, О. Тищенко, С. Тульчинська [7], Ю. Юхновська [9], В. Школа [8] та інші.

Надаючи належне науковому доробку авторів, що висвітлювали важливість розвитку потенціалу регіонів та їх оцінювання, необхідно зазначити, що актуальність розроблення комплексного підходу залишається на сьо-

годнішній день, що пов'язано із необхідністю регіонів забезпечення потенціалоформуючого простору та виявлення потенційних можливостей для повоєнного відновлення України.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження виступає обґрунтування засад комплексного методологічного підходу оцінювання потенціалу регіонів на основі виявлення позитивних рис та недоліків існуючих.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У енциклопедії сучасної України економічний потенціал розглядається як "здатність економіки країни, а також сфер економічної діяльності, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, сприяти розвитку виробництва та споживання" [4]. У склад потенціалу включається природно-ресурсний, виробничий, трудовий, науково-технічний, освітній, інноваційний, експортний та інші потенціали країни.

Економічний потенціал у широкому розумінні це сукупність різномірних джерел, засобів, ресурсів, що можуть бути використані, мобілізовані, залучені при забезпеченні економічного розвитку економічної системи.

Економічний потенціал регіонів, є складовим потенціалом країни, що характеризується певними притаманними даному регіону особливостями, параметрами, кількісними та якісними характеристиками. Так, В.Ю. Школа зазначає, що економічний потенціал регіону це "сукупні можливості регіону, його підприємств, суб'єктів господарювання визначати, формувати і найбільш ефективно забезпечувати та задовольняти суспільні потреби в процесі взаємодії з оточуючим середовищем і раціонального використання ресурсів з метою забезпечення економічного зростання, спільного добробуту, підвищення еколого-економічної безпеки регіону та країни в цілому" [8]. На наш погляд, таке визначення більш обґрунтовано виокремлює сутність потенціалу регіону, оскільки головною задачею стоїть не задоволення суспільних потреб або досягнення темпів зростання економічних показників будь якою ціною, а досягнення цих та інших цілей за дбайливого використання наявних ресурсів та забезпечення економічної безпеки регіону та країни в цілому.

Така різноманітність та всеосяжність різномірних можливостей, що можуть виступати у якості потенціалу регіонів безпосередньо впливає на його оцінювання.

При визначенні потенціалу регіонів автори використовують різні підходи у залежності від того, який підхід обирається до сутності самого поняття потенціалу регіонів. Так, Ю.О. Юхновська, наголошує на визначенні ефективності використання ресурсів та потенційної конкурентоспроможності регіонів відповідно до попиту та пропозиції на ринку беручи за основу визначення туристичного потенціалу. При цьому до факторів, що визначають туристичний потенціал регіонів віднесено [9]:

екологічні (наявність природних ресурсів, ризики катастроф, рівень розвитку сільського господарства, скидання забруднених вод, викиди забруднюючих речовин в атмосферу);

політичні (рівень криміногенності, правове регулювання розвитку туристичної діяльності);

економічні (рівень інфляції, безробіття, прибутки туристичної сфери, обсяг інвестицій в основний капітал, частка туристичної сфери у макроекономічних показниках);

інфраструктурні (розвиток транспорту, автошляхів, закладів харчування, застосування комп'ютерних технологій, розвиненість мережі Інтернету);

соціальні (рівень природного приросту, кількість безробітних до працездатного населення, кількість працездатного населення до непрацездатного);

культурні (кількість ЗВО, книжковий фонд бібліотек, кількість місць для глядачів у кінотеатрах, кількість місць у клубних закладах).

Необхідно зазначити, що досить дискусійним є виокремлення показників до складових потенціалу, оскільки, наприклад, правове регулювання розвитку туристичної діяльності не гарантує попит та формування пропозиції туристичних послуг певного регіону, показники розвитку сільського господарства віднесено до екологічної складової, при цьому не зрозуміло це є прогресивний чи регресивний показник, оскільки до валових показників сільського господарства відносяться і результати екологічно чистих виробництв фермерських господарств. Наприклад, при оцінці культурної складової враховується кількість ВНЗ, а при визначенні соціальної сфери не враховується кількість лікарень та місць ліжок в них тощо. Але, безумовно, погоджуємось із авторкою щодо необхідності кількісного оцінювання потенціалу регіонів (на прикладі туристичної сфери) для розроблення стратегічних регіональних планів розвитку та виокремлення найперспективніших напрямів розвитку регіонів щодо туризму для отримання найбільшого сукупного економічного ефекту.

Л.О. Гришина, Г.В. Єфімова та Н.В. Гришина при оцінці економічного потенціалу регіону виокремлюють природно-ресурсний, економічний та соціальний потенціал, у свою чергу економічний потенціал складається з [2]:

— виробничого (та оцінюється показниками засобів виробництва продукцією промисловості та сільського господарства, імпортом);

— трудового (чисельність економічно активного населення, усього зайнятих, кількість незайнятих, потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць);

— інвестиційно-інноваційного (інвестиції в основний капітал, прямі іноземні інвестиції, обсяг науково-технічних робіт, загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості, обсяг реалізованої промислової продукції);

— фінансового (середньомісячна номінальна плата, оборотні активи, фінансові результати від звичайної діяльності, наявний дохід населення) потенціалу [2, с. 99].

Необхідно зазначити, що обрані показники не завжди є коректними, оскільки наприклад наявний дохід населення включає в себе заробітну плату, а економічно активне населення включає в себе зайнятих та безробітних. Але, ми повністю погоджуємось із авторами, що стратегія соціально-економічного розвитку регіону повинна ґрунтуватися варіа-

Рис. 1. Засади напрямів оцінювання потенціалу регіонів

Джерело: сформовано авторкою дослідження.

тивних рішеннях поставлених задач розвитку із урахуванням варіантів використання природних, трудових, фінансових, виробничих, інноваційно-інвестиційних та інших ресурсах, а також структури, просторової організації усіх компонент регіональної економічної системи із урахуванням внутрішніх та зовнішніх зв'язків за умови ефективного використання потенціалу регіону.

М.Ю. Пашина для оцінки потенціалу регіонів пропонує алгоритм, відповідно до якого після визначення інформаційної бази здійснюється нормування відібраних показників відповідно до середнього значення показника по регіонах, на основі яких проводиться розрахунок інтегрального індексу потенціалу регіонів із подальшим поділом регіонів на групи із високим рівнем потенціалу, середнім та низьким рівнем потенціалу. Всього використовується у розрахунках двадцять три показника, що об'єднані у такі складові потенціалу регіонів як: промисловий, науковий, фінансовий, кадровий, трудовий, споживчий, інноваційний, інвестиційний, природно-ресурсний [6].

Не заперечуючи можливості оцінки потенціалу регіонів за окресленими складовими потенціалу, необхідно зазначити, що, по-перше, індекс, який пропонується розраховувати авторкою не є інтегральним індексом і представляє собою суму складових потенціалів; по-друге, багато питань викликають показники, що були обрані для оцінювання складових, так, інвестиційний потенціал визначається тільки одним показником — інвестиціями в основний капітал, трудовий потенціал визначається показниками кількості зайнятого та безробітного населення тощо.

А.С. Гавриленко пропонує використовувати комплексний підхід до оцінювання потенціалу регіонів сутність якого полягає у, по-перше, визначенні наявності ресурсів та їх використання, по-друге, виявлення готовності регіонів до економічних реформ та розвитку [1]. Автор виокремлює такі напрями оцінювання як:

— природні ресурси, економічні, географічні та демографічні;

— трудовий потенціал, що характеризує залучення людських ресурсів та ефективність їх використання;

— виробничий потенціал, описує стан та розвиток виробництва;

— бюджетний потенціал, що демонструє як зміни у доходах так і витратах місцевих бюджетів;

— інвестиційний потенціал, що характеризує готовність регіонів до економічного розвитку;

— інфраструктурний потенціал, що передбачає оцінювання підприємництва в регіоні.

У подальшому автор зазначає, що "процеси розвитку регіону не можливо представити без готовності населення до такого розвитку" [1]. Готовність пропонується визначати через інтелектуальний та вольовий потенціал. Погоджуючись із думкою автора, необхідно зазначити, що бажано було б окреслити, що маєтись на увазі під вольовим потенціалом і якими показниками автор пропонує його визначати.

Засади напрямів оцінювання потенціалу регіонів в сучасних умовах за використанням комплексного підходу представлено на рис. 1.

Оцінювання потенціалу регіональних економічних систем повинно включати: визначення складових та показників оцінювання потенціалу; розрахунки інтегральних індексів складових потенціалу; розрахунок інтегрального індексу потенціалу регіонів. Це дає можливість: згрупувати регіони за значеннями інтегрального індексу потенціалу; виокремити латентні можливості регіонів; розробити стратегії розвитку регіонів на засадах трансформації потенціалоформуючого простору.

При впровадженні різних підходів щодо оцінювання потенціалу регіонів більшість дослідників стикаються із проблемою недостатності статистичних даних у регіональному розрізі, а також відсутності статистичних даних у часовій перспективі. Це часто пов'язано із тим, що змінюються методичні підходи до обрахунків певних показників, склад комплексних індексів та індикаторів. Отже, можна зазначити, що при оцінюванні потенціалу регіонів дослідники і практики часто стикаються із проблемою недостатності та фрагментарності статистичних даних. Проте, необхідно зазначити, що останнім часом з'являється досить

багато нових показників та збірників статистичних даних регіональних економічних процесів під підтримкою різних міністерств України, що було пов'язано із процесами децентралізації владних повноважень та делегуванням певних функціоналів з державного на місцевий рівень. Але недоліком таких статистичних даних залишається їх часова фрагментарність, що ускладнює, наприклад, розрахунки комплексних індексів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Потенціал регіонів розглядається з ресурсної точки зору, при цьому ураховуються такі особливості як логістичні можливості, креативність управління, інноваційність розвитку тощо. Оцінювання потенціалу регіонів є дуже важливим особливо із урахуванням існуючих руйнувань внаслідок військового вторгнення на територію України. Оцінювання за використанням різноманітних консолідованого комплексного методичного підходу за використанням різноманітних методів та моделей дасть можливість не тільки виявити максимальну кількість ресурсів наявних регіоні, а визначити скриті можливості та напрями нарощення потенціалу регіону, можливості його відтворення, виявити наявні резерви, обґрунтувати вектори подальшого економічного розвитку та нарощення потенціалу, необхідність модернізації управління регіональної економічної системи відповідно до стратегій розвитку тощо.

Подальших досліджень вимагають питання пов'язані із підбором оптимального інструментарію математичного моделювання для оцінювання потенціалу регіональних економічних систем у сучасних умовах із урахуванням втрат регіонів у наслідок воєнних дій та розроблення стратегій щодо повоєнного відновлення територій із урахуванням їх потенціалу.

Література:

1. Гавриленко А. С. Методика оцінки соціально-економічного потенціалу регіону. Ефективна економіка. 2015. Вип. 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/111.pdf (дата звернення до ресурсу: 08.02.2023)
2. Гришина Л. О., Єфімова Г. В., Гришина Н. В. Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку. Наукові праці Кіровоградського технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 19. С. 95—101.
3. Дергалюк М. О., Тульчинська С. О. Активізації залучення потенціалу для забезпечення розвитку регіональних економічних систем. Економічний вісник НТУУ "КПІ". 2022. Вип. 22. С. 35—39.
4. Економічний потенціал. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-18794> (дата звернення до ресурсу: 18.01.2023).
5. Ладонько Л. С. Мітал О. Г. Методичні підходи до оцінки економічного потенціалу регіону. Ефективна економіка. 2019. №3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/6.pdf (дата звернення до ресурсу: 16.02.2023).
6. Пашина М. Ю. Комплексний аналіз ефективності використання потенціалу регіонів України за інтеграль-

ним індексом. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2015. Т 20, вип. 3, ч. 3. С. 184—188.

7. Тульчинська С. О., Дергалюк М. О. Економічний потенціал регіону як стимулятор інтенсифікації розвитку регіональних економічних систем в умовах цифровізації. Науковий вісник Полісся. 2022. № 2 (25). С. 114—123.

8. Школа В. Ю. Економічний потенціал регіону та його складові. Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали доповідей Міжнародної практичної конференції ту економіки та менеджменту СумДУ. 2012. Т. 3. С. 165—166.

9. Юхновська Ю. О. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу України та регіонів. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 54—59.

References:

1. Havrylenko, A.S. (2015), "Methods of assessing the socio-economic potential of the region", *Efektivna ekonomika*, vol. 11, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/111.pdf, (Accessed 08 Febr. 2023).
2. Hryshyna, L.O., Yefimova, H.V. and Hryshyna, N.V. (2011), "Assessment of the economic potential of the region during the formation of its development strategy", *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 19, pp. 95—101.
3. Derhaliuk, M.O. and Tulchynska, S.O. (2022), "Activation of the attraction of potential to ensure the development of regional economic systems", *Ekonomichnyi visnyk NTUU "KPI"*, vol. 22, pp. 35—39.
4. Encyclopedia of modern Ukraine (2023), "Economic potential", available at: <https://esu.com.ua/article-18794>, (Accessed 18 Jan. 2023).
5. Ladonko, L.S. and Mital, O.H. (2019), "Methodical approaches to the assessment of the economic potential of the region", *Efektivna ekonomika*, vol. 3, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/6.pdf, (Accessed 16 Febr. 2023).
6. Pashyna, M.Yu. (2015), "Methodical approaches to the assessment of the economic potential of the region", *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 20, no. 3, pp. 184—188.
7. Tulchynska, S.O. and Derhaliuk, M.O. (2022), "The economic potential of the region as a stimulator of the intensification of the development of regional economic systems in the conditions of digitalization", *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 2 (25), pp. 114—123.
8. Shkola, V.Yu. (2012), "Economic potential of the region and its components", *Ekonomichni problemy staloho rozvytku: materialy dopovidei Mizhnarodnoi praktychnoi konferentsii tu ekonomiky ta menedzhmentu SumDU*, vol. 3, pp. 165—166.
9. Iukhnovska, Yu.O. (2019), "Methodical approaches to the assessment of tourism potential of Ukraine and regions", *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernad'skoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 30 (69), no. pp. 54—59.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2023 р.